

PEKKA JOKINEN

"Osui epäilemättä ajan hermoon" – Turun yliopiston ympäristösosiologian nousu 1990-luvulla

Artikkelini käsittelee yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen nousua Suomessa 1990-luvulla ja ponnistaa Turun yliopiston sosiologian laitokselta, jossa tehtiin tuolloin ympäristötutkimusta monista aiheista. Keskeisiä teemoja olivat ympäristösosiologisen teorian ohella ympäristötietoisuus ja -liikkeet, ympäristö-, liikenne- ja energiapolitiikka sekä biodiversiteetti ja paikallisuus, ja pääosin tutkimusta tekivät laitoksella projekteissa työskennelleet nuoret jatko-opiskelijat. Heidän innostuksensa lähteitään olivat olleet muun muassa professori Ari Haavion kurssit yhteiskunnallisista liikkeistä ja ympäristöajattelusta sekä professori Timo Järvikosken tutkimukset ympäristöliikkeistä ja -konflikteista. Kuvaan turkulaisten ympäristösosiologien ryhmän tekemisiä ja pyrin asettelemaan niitä ympäristösosiologian kehityksen laajempaan kontekstiin. Ryhmä on siis "tapaukseni", jonka kautta peilaan ympäristösosiologian ja yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen keskusteluita tietyssä ajassa.

Aikalaiskatsauksen (Kankaanpää 1990) perusteella Turun yliopiston sosiologian "pitkä linja" oli perustunut etenkin työn ja yhteisöiden tutkimukseen, ja tuossa vaiheessa myös koulutussosiologinen tutkimus oli juuri aloittamassa vahvaa lentoaan. Kankaanpää (mt., 57) kuitenkin uumoili, että "ympäristösosiologia näyttää Turussa olevan yksi niistä aloista, jotka ovat hyvin suosittuja ja joilta tulevaisuudessa on todennäköisesti tulossa uusia väitöskirjoja". Uumoilu toteutui hyvin: laskujeni mukaan siitä nuorten tutkijoiden ryhmästä, jota kirjoituksessani tarkoitan, väitteli seitsemän henkilöä (vaikka kaikki väitöskirjat eivät lopulta toki olleet nimenomaisesti ympäristösosiologiaa). Hakkarainen ja Ruonavaara (1996) kytkevät Turun yliopiston ympäristösosiologian nousun myös yhteiskunnallisiin tapahtumiin kuten valtakunnallisesti tunnettuun Forssan Kojjärven ympäristökamp-

The rise of environmental sociology at the University of Turku in the 1990s

This text is focused on the rise of environmental social science and particularly environmental sociology in Finland in the 1990s. At that time, in the Department of Sociology at the University of Turku, environmental research was conducted on a wide range of topics. I describe the work of the environmental sociology group in Turku and place it in the broader context of disciplinary development. Environmental sociology has been a heterogeneous field of research and is linked to general developments in sociology. The strengthening of Finnish environmental sociology in the 1990s was related to several factors such as the emergence of new global environmental problems, international trends in research, and the growing societal need for research knowledge. Scientific disputes were visible through international research, but they did little to stimulate further debates in Finnish environmental social science. On the contrary, it has been characterized by extensive cooperation and mobility, for example, between the social and policy sciences.

Pekka Jokinen avasi NESS-konferenssin Tampereella 2017. Kuva: Minna Santaoja.

pailuun (1979) ja Turun paikalliseen kamppailuun Vartiovuoren puistoalueesta (1981). Heidän mukaansa ”ympäristösosiologia osui epäilemättä ajan hermoon” (mt., 77).

Kirjoitukseni täydentäjäksi suosittelen Annamari Konttisen (1996) toimittamaa turkulaisen ympäristösosiologian artikkelikokoelmaa *Green Moves, Political Stalemates*. Tytti Viinikaisen laatima tutkimusbibliografia (1997) ja Markku Wileniuksen artikkeli (1996) ovat hyviä ympäristösosiologisen tutkimuksen aikalaiskatsauksia. Joudun jättämään kirjoitukseni ulkopuolelle laajemman kuvauksen Turun yliopiston yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta 1990-luvulla. Eri tiedekunnissa oli tuolloin aktiivisia alan tutkijoita, joista monet lähtivät mukaan myös YHYS:in toimintaan ja seuran johtokuntaan heti sen ensi vuosina. YHYS-aktiiveihin lukeutuivat itseni lisäksi ainakin Minna Jokela, Anne Kumpula, Markku Oksanen ja Matti Kamppinen.

Mainitsen vielä opiskelu- ja tutkijankaareni, jotta kirjoitelmani paikannus aukeaa lukijoille. Olen opiskellut sosiologiaa Turun yliopistossa 1980-lu-

vulla, ja pro gradu -tutkielmani turkulaisesta ympäristöpolitiikasta valmistui 1988. Työskentelin tutkijana Turun yliopiston sosiologian laitoksella vuodet 1989–99. Tuohon aikaan sijoittuu myös väitöskirjani (Jokinen 1995). Sittemmin identiteettiäni vaihtui ympäristöpolitiikan tutkijaopettajaksi ja professoriksi Tampereen yliopistossa (1999–2008 ja vuodesta 2014 eteenpäin) sekä Itä-Suomen yliopistossa (2008–14).

Vallinneen julkaisutavan mukaisesti ryhmämme peilasi tutkimustekemisiään laatimalla artikkelikokoelmia laitoksen ja yliopiston sarjoihin. Vuonna 1990 ilmestyi *Pää pensaaseen – ympäristösosiologian mahdollisuuksia*¹, jossa oli kahdeksan artikkelia. Neljällä kirjoittajalla oli titteli valtiotieteen kandidaatti, neljän oppiarvoksi mainittiin valtiotieteen ylioppilas. Käytännössä kait heistä jokainen oli jo tehnyt pro gradu -tutkielmansa ympäristösosiologisesta aiheesta. Pari vuotta myöhemmin (1992) laadittiin *Myrkyä, rahastusta ja retoriikkaa. Kahdeksan sosiologista katsausta ympäristöön*² ja jälleen joitakin vuosia (1996) myöhemmin kymmenen artikkelin *Green moves, political stalemates. Sociological Perspectives on the Environment*³. Jälkimmäisten kokoelmien ilmestyessä olivat muutamat nuoret ympäristötutkijat jo ehtineet suorittaa jatkotutkintoja.

Näissä artikkelikokoelmissa on jälkikäteen katsoen – itse artikkelien ohella, tietenkin – kiinnostavaa se näkymä, jonka kirjan toimittajat esipuheissaan esittävät. Päällisin puolin niissä ilmenivät turkulaisen ympäristösosiologian sen aikaiset tutkimusalueet ja projektitilanteet. Lyhykäisyydessäänkin ne kuitenkin kertovat myös jotakin olennaista ympäristösosiologian silloisesta ajasta ja paikasta.

Annamari Konttinen kirjoitti vuonna 1990 esipuheessaan muun muassa seuraavasti:

”Tämä artikkelikokoelma on tarkoitettu puheenvuoroksi siihen keskusteluun, jota suomalaisen ympäristösosiologian tilasta on viime aikoina käyty. Tuntemattomassa maastossa on syytä edetä lyhyin askelin, mutta taivaita tavoittelevaa mieltä ei kiellä kukaan. Kirjoittajat, nuoret ympäristösosiologit,

1 Kirjoittajina Pekka Jokinen, Kari Heino, Juha Haapaniemi, Annamari Konttinen, Ismo Kantola, Mikko Peltomäki, Juha Kaskinen, Eija Kaakkurivaara.

2 Kirjoittajina Keijo Koskinen, Pekka Jokinen, Ismo Kantola, Timo Peuhkuri, Risto Haverinen, José Valanta, Mikko Peltomäki, dos. Heikki Leimu, Jouko Toivonen, Juha Haapaniemi, Annamari Konttinen.

3 Kirjoittajina prof. Ari Haavio, prof. Timo Järvikoski, Keijo Koskinen, Pekka Jokinen, Mikko Peltomäki, Ismo Kantola, Timo Peuhkuri, Juha Kaskinen, Risto Haverinen, Annamari Konttinen.

ovat vastanneet esitettyyn haasteeseen ja toivovat keskustelujen jatkuvan tämän julkaisun verran lihavammin eväin.”

Vuonna 1992 esipuhe päättyy Keijo Koskisen kirjoittamana seuraavasti:

”Kirjoittajien katse kohdistuu edelleen tulevaan. Samalla kuin voimme todeta ympäristökysymyksiä koskevan keskustelun jatkuvan, asetamme haasteen lukijoille. Osallistuminen keskusteluun ja toimintaan on paras tapa muuttaa maailmaa. Ekologisesti kestävien yhteiskuntien rakentaminen edellyttää maailmankuvien kriittistä arviointia.”

Vuonna 1996 yliopiston sarjassa ilmestynyt *Green moves, political stalemates* oli hitusen edellisiä kokoelmia ammatillisempi, eikä toimittaja Annamari Konttinen esittänytkaan visionäärisiä mietelmiä kirjan esipuheessa. Millaisia havaintoja tai aihioita näistä artikkelikokoelmista voisi takautuvasti kerä auki?

Ensinnä voidaan huomata, että turkulaiset ympäristösosiologit ei ollut mikään vakiintunut tutkimusrakenne, eikä siitä sellaista myöskään tullut. Edellä mainituissa kolmessa kirjassa oli yhteensä yksitoista sellaista kirjoittajaa, jotka voidaan lukea laitoksen nuoriin ympäristötutkijoihin pitäen kriteereinä, että he kirjan julkaisuaikaan olivat (mahdollisten) jatko-opintojensa alkuvaiheessa ja tekivät tutkimustyötä laitoksella. 2000-luvun alussa näistä yhdestätoista oli laitoksella tutkimustöissä enää kolme henkilöä. Turbulenssi kirjoittajaryhmissä oli siis melkoista. Vain projektitutkijoista koostuvan ryhmän taival on tietenkin kontingenttia, ja Turun yliopistossa se tarkoitti ympäristösosiologian ohenemista ja hiipumista 2000-luvulla.

Toiseksi kiinnitän huomiota sanaan ryhmä. Se esiintyi vuoden 1996 julkaisussa jo kirjan kannesakin, jopa tyylikkäällä ryhmän logolla höystettynä. Miksi nuoret projektitutkijat nimesivät itsensä 1990-luvun alkupuolella ympäristösosiologian ryhmäksi? Osin näin tehtiin puhtaasti tutkijoiden oman mielenlaadun ja keskinäisten tutkimusintressien vuoksi – ryhmä tuntui tekemisen ja yhteistyön kokemusten perusteella mukavalta ajatukselta. Osin näin luullakseni toimittiin myös laitoksen sisäisen dynamiikan vuoksi: ympäristösosiologia ei kuulunut laitoksen vahvoihin perinneteemoihin, eikä se myöskään tuntunut nauttivan ihan varauksetonta

suosiota. Osin asiaan vaikuttivat varmasti myös tutkimuspolitiikan muutokset, sillä kaikkinaisen suuremman mittakaavan ryhmäytyminen alkoi nousta 1990-luvulla tutkimusrahoituksen merkittäväksi osatekijäksi. Kiinnostavaa kuitenkin on, että samantapainen ympäristösosiologian tutkijaryhmä sosiologian laitoksen aluskasvillisuutena löytyi tuolloin Turun yliopiston ohella ainoastaan Jyväskylän yliopistosta (ks. Litmanen ym. tässä teoksessa). Jälkeenpäin tuntuu vähän yllättävältä, että näiden ryhmien välillä ei ollut sen kummempaa yhteistyötä.

Turkulaiset ympäristösosiologit ei ollut mikään vakiintunut tutkimusrakenne, eikä siitä sellaista myöskään tullut.

Kolmanneksi kokoelmien esipuhepätkissä tulevat esille osallistuminen tieteelliseen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tämä oli sopusoinnussa sen tutun ajatuksen kanssa, että sosiologia on keskustelua yhteiskunnan kanssa. Vuonna 1990 kirjoitettu ”...puheenvuoroksi siihen keskusteluun, jota suomalaisen ympäristösosiologian tilasta on viime aikoina käyty...” taas paikantuu ennakoivasti ympäristösosiologian tuolloin viriämässä olleeseen nousuun. Takautuvasti sitä voidaan kutsua myös aidon ja itsenäisen tutkimusnäkökulman vakiintumiseksi.

Tämä vakiintuminen päti sekä kansainvälisesti että kansallisesti. Esimerkiksi Kansainvälinen sosiologian järjestö (ISA) perusti ympäristösosiologian tutkimusjaoksen vuonna 1990, ja kansallisten Sosiologipäivien ohjelmaan ympäristösosiologian työryhmä vakiintui vuodesta 1991. Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen kotimaisia kirjoja alkoi myös ilmestyä. Näistä merkittävin oli Ilmo Massan ja Rauno Sairisen toimittama *Ympäristökysymys* (1991), vaikka se antoikin tutkimusalasta turhan Helsinki-keskeisen kuvan.

On siis vahvat perusteet tunnistaa 1990-luvulla tapahtunut ympäristösosiologian voimakas laajeneminen ja myös jonkinlainen hovikelpoistuminen, yksinäisistä ratsastajista tutkimusryhmiksi ja -verkostoiksi. Tätä ennen yhteiskuntatieteellisen

ympäristötutkimuksen on yleensä kuvattu olleen Suomessa yksittäisten tutkijoiden varassa, joiden työ oli alkanut 1970-luvulla ns. yhteiskunnallisen ympäristöherätyksen yhteydessä. Pitkään Joensuu-ssa ympäristöpolitiikan professorina työskennellyt sosiologi Pertti Rannikko alkoikin puhua 1990-luvulla suomalaisen ympäristösosiologian toisesta aallosta, jolle oli hänen mukaansa ominaista jotenkin vähäisempi ympäristöideologinen palo kuin sitä edeltävän sukupolven tutkijoille.

Millaiset vaikutteet ympäristösosiologiaa siten veivät eteenpäin? Ympäristösosiologian suhde sosiologian omaan teoriaperinteeseen tuntuu aina olleen jollakin tavalla hankala, mikä on rakentanut ympäristösosiologian etäisyyttä ”valtavirtasosiologiaan”. Tosin Timo Järvikoski (esim. 1996) on kirjoittanut monia tekstejä siitä, miten sosiologian klassikot Karl Marx, Emilé Durkheim ja Max Weber käsittelivät ihmisen ja luonnon suhdetta, ja hänen mukaansa nämä eivät nähneet yhteiskuntaa ja luontoa niin yksipuolisen ihmiskeskeisesti kuin myöhempien tulkintojen nojalla on esitetty.

Joka tapauksessa yhdysvaltalaiset Riley Dunlap ja William Catton rakensivat ympäristösosiologian uuden teoriansa nimenomaan sosiologian perinteisten teorioiden kritiikille (esim. Dunlap & Catton 1979). Kritiikin mukaan sosiologian eri suuntauksia oli hallinnut niille yhteinen maailmankuva, ”ihmisen riippumattomuuden paradigma”, jossa ihmiskunnan edistys nähtiin rajattomana kulttuurisena mahdollisuutena ilman ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksen rajoituksia. Tämän sijasta Dunlap ja Catton esittivät ympäristösosiologian lähtökohdaksi ”uutta ekologista paradigmaa”, joka ymmärtäisi ihmislajin riippuvuuden rajallises- ta biofyysisestä ympäristöstään ja merkitsisi kokonaan uudenlaista sosiologista tutkimuspositiota.

Toinen painava vaikute ympäristösosiologialle oli saksalaisen Ulrich Beckin 1980-luvun jälkipuoliskolla kehittämä riskiyhteiskuntateoria. Siinä esitettiin, että yhteiskuntakehityksen negatiiviset sivuvaikutukset olivat kasvamassa suuremmiksi kuin kehitysten luoma hyvinvointi (esim. Beck 1988; 1990). Myös Beck esitti kriittisen vaatimuksen arvioida sosiologinen ajattelu uudelleen, koska riskiyhteiskunnan dynamiikan ymmärtäminen edellytti sosiologian vanhojen rakenteiden hylkäämistä ja uutta käsitteellistämistä. Vaikka riskin käsite oli ollut yhteiskuntatieteissä tuttu jo paljon aiemmin,

Beckin ansio oli, että hän kytki ensimmäisenä ympäristöriskit laajaan yhteiskuntateoreettiseen näkemykseen tai aikalaisdiagnoosiin, kuten sitä myös on kutsuttu (Noro 2000).

Kiistattomista vaikutuksistaan huolimatta Dunlapin ja Cattonin tai Beckin luomat uudet tutkimusnäkökulmat eivät kumonneet siihenastisia näkökulmia, eli näitä teoretisointeja ei voida ymmärtää paradigmaattisina muutoksina. Lisäksi teoriapositionien välillä oli myös keskinäistä ristivetoa. Pohjoisamerikkalaiset ympäristösosiologit eivät juuri kiinnostuneet Beckin riskiyhteiskunnasta, ja Beck itse arveli tämän syyksi, että eurooppalaiset ja pohjoisamerikkalaiset riskikäsitteet poikkeavat toisistaan huomattavan paljon (esim. Jokinen 2008). Toisaalta Dunlapin ja Cattonin ekologisen paradigman vaikutus jäi eurooppalaisessa tutkimuksessa vähäiseksi, mikä saattoi johtua muun muassa siitä, että heidän työnsä rakentui hyvin vahvasti kvantitatiiviselle tutkimustavalle.

Ympäristösosiologian suhde sosiologian omaan teoriaperinteeseen tuntuu aina olleen jollakin tavalla hankala, mikä on rakentanut ympäristösosiologian etäisyyttä ”valtavirtasosiologiaan”.

Lopulta ympäristösosiologian vahvistuminen 1990-luvulla ei palaudu muutamaa suureen tutkijanimeen tai johonkin tiettyyn koulukuntaan. Päinvastoin, ympäristösosiologian teoreettinen ja käsitteellinen heterogeisuus debatteineen tuotti tutkimuksen dynaamisuutta. Tämän vahvistaa myös paluu tapaukseen eli turkulaiseen ympäristösosiologian ryhmään: sen tutkimuksissa ammennettiin hyvin erilaisista lähtökohdista kuten tiedon sosiologiasta, liiketutkimuksesta, energiasosiologiasta, politiikan sosiologiasta tai maaseutusosiologiasta. Tässä kohdin voim mainita oman varhaisen innoittajani – se oli amerikkalaisen Allan Schnaibergin kirja *The Environment. From Surplus to Scarcity* (1980).

Ympäristösosiologia ei ole ollut sisäisesti yksituumainen erityisalasosiologian keskustelukerho, vaan

sitä ovat läpäisseet sosiologian yleiset debatit. Tästä on vahva esimerkki sosiologiassa 1990-luvulla tapahtunut ns. kulttuurinen käänne. Eurooppalaisessa ympäristösosiologiassa se näkyi etenkin ympäristöriskien, ympäristökiistojen ja -kamppailuiden tutkimuksessa sekä ympäristökysymyksiin liittyvässä tieteen ja teknologian tutkimuksessa. Perinteisen objektivistisen ja voimistuneen konstruktionistisen tutkimustavan suhde nousikin kansainvälisessä keskustelussa ympäristösosiologiaa polarisoivaksi kysymykseksi (Jokinen & Konttinen 2004).

Ympäristösosiologian teoreettinen ja käsitteellinen heterogeenisuus debatteineen tuotti tutkimuksen dynaamisuutta.

Objektivismi nojasi luonnontieteelliseen luontokäsitykseen, kun taas konstruktionismin mukaan ympäristö on yhteiskunnallisesti määrittynyt ja rakentunut, eikä ympäristömuutosten käsittäminen ympäristöongelmiksi ole itsestään selvää (esim. Hannigan 1995). Tästä näkökulmasta ympäristömuutosten objektiivinen suuruus ei ole riittävä selitys niiden nostattamalle ympäristöhuolelle. Objektivismin ja konstruktionismin välinen dikotominen keskustelu oli lopulta melko junnaavaa, ja ympäristösosiologiassa alettiin nähdä myös erilaisia objektivismi–konstruktionismi -dualismin ylityksiä (Jokinen & Konttinen 2004). Niille oli yhteistä, että luontoa ei pidetty joko olemassaolomme materiaalisina puitteina tai kokoelmana kulttuurisia symboleja vaan yhtäaikaa näinä molempina.

Luonnontieteellisesti ymmärretyn luonnon ja yhteiskunnallistuneen luonnon pohjalta muodostunut teoreettis-metodologinen juopa aiheutti etenkin väitöskirjatutkijoille jonkin verran vaivaa oman position määrittelyissä. Itse päädyin väitöskirjassani määritelmään, jossa korostui yhteiskunnallisen ympäristöongelman olemassaolo sekä sosiologian kaksinainen suhde yhteiskunnalliseen edistysuskaisuuteen. Seuraava lainaus tavoittaa olennaisen vahvasti lyhennettynäkin:

"Sosiologian valtavirtaperinteiden ja ympäristösosiologisten teoretisointien välillä vallitsee syvällinen ero suhteessa yhteiskunnalliseen edistysuskoon.

Ympäristösosiologisen tutkimuksen määritelmän minimiehtona onkin nähdäkseni pidettävä itsenäisen ja merkityksellisen 'ympäristöongelman' tunnistamista. Painotan tässä määritelmässä asiantilojen ongelmallisuuden tunnistamista. Olennaista ei ole niinkään se, ymmärretäänkö 'ympäristöongelma' esimerkiksi ekologiseksi ongelmaksi tai vaikkapa esteettiseksi ongelmaksi. Päätelmäni kuitenkin on, että sellainen ihmisen ja luonnon välisen vuorovaikutuksen tutkimus, joka on ymmärtänyt ympäristön ja luonnonvarat ainoastaan materiaalsen edistyksen resurssiksi, ei ole mielekkäästi määriteltävissä ympäristösosiologiaksi. ...

...En kuitenkaan halua rajata empiiristä ympäristösosiologiaa ja sen tutkimuskohteita tiukasti, eikä tarkastelustani voida johtaa esimerkiksi sellaista ankaraa näkemystä, jonka mukaan ainoastaan edistys- ja teknologiakriittinen ympäristötutkimus olisi 'oikeaa' ympäristösosiologiaa. Päinvastoin, ympäristösosiologia on eriytynyt voimakkaasti ja suuntautunut myös kohti ympäristöongelmien ratkaisumallien etsimistä, ja tällöin on otettu uuteen käyttöön myös teknologiaoptimistisia ja edistysuskoisia teorioita ja malleja..." (Jokinen 1995, 13–14.)

Nostan esille vielä toisen 1990-luvulla alkaneen voimakkaan ympäristösosiologisen tutkimusdebatin, jota käytiin "ekologisen modernisaation" teorian ja rakenteellisesta valtatutkimuksesta ammentaneen "tuotannon oravanpyörän" teorian välillä. Näiden kahden teoriaposition ympärille kietoutui perussosiologinen tutkimuskiista modernin yhteiskunnan dynamiikasta, mikä johti edelleen kysymyksiin ympäristön ja talouden suhteesta, ympäristöpolitiikan potentiaalista sekä ympäristöpolitiikan toimijoista (Konttinen ym. 2003).

Ympäristösosiologiassa ekologinen modernisaatio viittasi suhteellisen heterogeeniseen teoriasuuntaukseen. Teorian keskeinen tavoite oli analysoida teollisen yhteiskunnan perusinstituutioiden, ympäristöongelmien ja niiden ratkaisujen välisiä suhteita. Arthur Molin ja David Sonnenfeldin (2000) mukaan tutkijat olivat kiinnostuneita erityisesti sellaisista institutionaalisista muutoksista, jotka edistävät yhteiskunnan ekologista uudelleenrakentumista. Tällaisiksi tekijöiksi nimettiin tieteen

ja teknologian kehitys, markkinoiden dynamiikka sekä kansallisvaltioiden roolin muutos. Käsitteen avulla kuvattiin myös ympäristöpolitiikan uutta paradigmaa (Hajer 1996). Tällöin huomio oli ympäristöongelmien ratkaisemisessa ilman modernisaation projektin hylkäämistä.

Tuotannon oravanpyörän teoretisointi taas piti ympäristöongelmia modernien yhteiskuntien toimintaperiaatteiden väijäämättöminä seurauksina (Schnaiberg 1980; Pellow ym. 2000). Käsite viittasi alueellisten, kansallisten ja kansainvälisten taloudellisten organisaatioiden verkostoon, jonka ytimenä ovat materiaalisen tuotannon kasvua suosiva päätöksenteko, pääoman keskittyminen, työvoiman korvaus uusilla tuotantoteknologioilla sekä luonnonvarojen kasvava käyttö. Schnaibergin mukaan talouskasvu on sekä yritysten, työvoiman että valtion yhteinen intressi. Vaikka valtion pitäisikin hillitä oravanpyörän vauhtia ympäristöpolitiikan keinoin, se on käytännössä kiihdyttänyt sitä välttääkseen kamppailut yhteiskunnallisen hyvinvoinnin jakamisesta.

Ekologisen modernisaation ja tuotannon oravanpyörän teoriat esittivät hyvin erilaiset makrososiologiset näkökulmat siihen, miten ympäristöongelmat syntyvät ja miten niitä pitäisi ratkoa. Ekologisen modernisaation tutkijoiden näkemys yhteiskunnallisesta muutoksesta ja ympäristöpolitiikan mahdollisuuksista oli optimistinen. Tuotannon oravanpyörän koulukunta piti sen sijaan tieteellis-teknologisen edistyksen hidastamista ympäristöpolitiikan ainoana mahdollisena kulkusuuntana ja esitti ekologisen modernisaation palvelevan lähinnä yritysten viherpesua.

Ympäristösosiologia on ollut heterogeeninen sosiologian ala ja sidoksissa sosiologian yleisiin kehityskulkuihin, mistä tutkimuksen kulttuurinen käänne on vakuuttava esimerkki. Ympäristösosiologia on saanut laatukriteerinsä sosiologiasta, mutta heterogeenisella alalla on ollut myös teoreettisia ja metodologisia kentänhallintakiistoja. Käytin näistä lyhyinä esimerkkeinä konstruktionistista ja objektivistista tutkimustapaa, samoin teoreettista kamppailua ekologisen modernisaation ja tuotannon oravanpyörän teoriapositionien välillä. Tästä päivästä katsoen nämä molemmat debatit ovat liudentuneet, koko lailla unohtuneetkin, ja ympäristösosiologiasa näkyvät sosiologian uudet käsitteistöt ja sanastot (esim. Valkonen & Litmanen 2016, IV–V).

Ekologisen modernisaation ja tuotannon oravanpyörän teoriat esittivät hyvin erilaiset makrososiologiset näkökulmat siihen, miten ympäristöongelmat syntyvät ja miten niitä pitäisi ratkoa.

Kiinnostavaa on, että mainitsemani kentänhallinnan kamppailut näyttäytyivät 1990-luvulla oikeastaan vain kansainvälisen tutkimuksen kautta, eli ne eivät juurikaan nostaneet debatteja suomalaisessa tutkimuksessa. Kansallisesti yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen piirteenä on nähdäkseen ollutkin laaja yhteistyöhakuisuus ja liikkuvuus esimerkiksi sosiaali- ja politiikkatieteiden välillä. Samansuuntaisen havainnon ovat tehneet esimerkiksi Järvikoski (2014) sekä Valkonen ja Litmanen (2016). Jälkimmäisten arvion mukaan voi olla hankalaa, tarpeetontakin, määritellä tiettyä tutkimusta esimerkiksi ympäristösosiologiaksi tai ympäristöpolitiikaksi – jaan oman kokemukseni perusteella tämän näkemyksen. Myös edellä lyhyesti keskustelemani ekologisen modernisaation teoretisointi on sattuva esimerkki ympäristösosiologian ja ympäristöpolitiikan rajan sumentumisesta.

Yhteiskuntatieteelliselle ympäristötutkimukselle on Suomessa ollut tunnusomaista tiukkoja disiplinaarirajoja kaihtava ”epäpuhtaus”, jolla on tässä kohdin varauksettoman myönteinen lataus. Tätä havainnollistaa esimerkiksi se, että vuosituhannen vaihteen molemmin puolin vakituisissa viroissaan aloittaneet ensimmäisen polven ympäristöpolitiikan professorit, niin Helsingissä, Tampereella kuin Joensuussakin, tulivat muilta kuin politiikan tutkimuksen kentiltä. Kiinnostavaa myös on, että etenkin Iso-Britanniassa vaikuttava *Green Politics*-tyyppinen ympäristöpolitiikan suuntaus tuntuu jääneen Suomessa suhteellisen heikoksi.

Suomalaisen ympäristösosiologian voimistuminen 1990-luvulla liittyi useiden erilaisten tekijöiden yhteisvaikutukseen. Näitä olivat esimerkiksi uusien globaalien ympäristöongelmien esiinnousu, tutkimuksen kansainväliset virtaukset sekä kestävän kehityksen paradigman myötä lisääntynyt

yhteiskunnallinen tarve tutkimustiedolle. Yhteiskuntatieteelliselle ympäristötutkimukselle kannoitiin myös akateemista rahoitusta, mutta alalle suunnatut tutkimusohjelmatkaan eivät luoneet yliopistoihin pysyviä ympäristösosiologian resursseja (esim. Massa 2018). Näin ei tapahtunut ympäristösosiologialle myöskään Turun yliopistossa, ja nuorten ympäristösosiologien ryhmän tarina jäi reilun vuosikymmenen mittaiseksi. Ehkäpä sosiologian uudet virtaukset ja ympäristösosiologian

jatkuva erikoistuminen – esimerkiksi jätteen sosiologiaksi, ilmastososologiaksi, energiasosiologiaksi ja luontososiologiaksi – ovat yleisemminkin muuttaneet ympäristösosiologian identiteettiä ja liudentaneet pikkuhiljaa sen voimaa.

LÄHTEET

- BECK, U.** (1990) Riskiyhteiskunnan vastamykyt. *Organisoitu vastuuttomuus*. Vastapaino, Tampere.
- BECK, U.** (1992) *Risk society. Towards a new modernity*. Sage, London.
- DUNLAP, R. & CATTON, W.** (1979) Environmental sociology. *Annual Review of Sociology* 5, 243–273.
- HAJER, M.** (1996) Ecological modernisation as cultural politics. Teoksessa Lash, S., Szerszynski, B. & Wynne, B. (toim.) *Risk, Environment and Modernity. Towards a New Ecology* 246–268. London, Sage.
- HAKKARAINEN, P. & RUONAVAARA, H.** (1996) "...on juhlat päättyneet...?" Sosiologian laitoksen 1980- ja 1990-luku. Teoksessa Kyntäjä, Timo & Konttinen, Annamari & Vääntinen, Päivi (toim.) *Sosiologiaa ajassa ja tilassa. Turkulaista sosiologiaa 70 vuotta*. Turun yliopisto, sosiologian tutkimuksia B30. Unipaps, Turku
- HANNIGAN, J.** (1995) *Environmental Sociology: A Social Constructionist Perspective*. Routledge, New York.
- JOKINEN, P.** (1995) Tuotannon muutokset ja ympäristöpolitiikka. Ympäristösosiologinen tutkimus suomalaisesta maatalouden ympäristöpolitiikasta vuosina 1970–1994. *Annales Universitatis Turkuensis C* 116. Painosalama, Turku.
- JOKINEN, P.** (2008) Riskiyhteiskunta nyt? Neljännesvuosisata Beckin aikalaisdiagnoosi. *Futura* 28, 17–25.
- JOKINEN, P. & KANTOLA, I. & KOSKINEN, K. (TOIM.)** (1992) Myrkyä, rahastusta ja retoriikkaa. Kahdeksan sosiologista katsausta ympäristöön. Turun yliopisto, sosiologian tutkimuksia B 25, Turku.
- JOKINEN, P. & KONTTINEN, A.** (2004). Realismin ja konstruktionismin kiistainen suhde ympäristösosiologiassa. Teoksessa Räsänen, P., Ruonavaara, H. & Kantola, I. (toim.) *Kiistoja ja dilemmoja – sosiologisen keskustelun vastakkainasetteluja* 86–102. Kirja-Aurora, Turku.
- JÄRVIKOSKI, T.** (1996) The relation of nature and society in Marx and Durkheim. *Acta Sociologica* 39, 73–86.
- JÄRVIKOSKI, T.** (2014) 40 vuotta ympäristösosiologiaa. <https://www.yhys.net/40-vuotta-ymparistososiologiaa/> [viitattu 10.3.2024, mukana myös tässä teoksessa]
- KANKAANPÄÄ, A.** (1990) Turkulaisen sosiologian pitkä linja? Teoksessa Kivinen, O. (toim.) *Muutoksen pysyvyys: sosiologisia näkökulmia yhteiskuntaan* 19–73. Turun yliopiston julkaisusarja C 83, Turku.
- KONTTINEN, A. (TOIM.)** (1990) Pää pensaaseen? Ympäristösosiologian mahdollisuuksia. Turun yliopisto, sosiologian tutkimuksia B 21, Turku.
- KONTTINEN, A. (TOIM.)** (1996) *Green Moves, Political Stalemates. Sociological Perspectives on the Environment*. *Annales Universitatis Turkuensis B* 215, Turku.
- KONTTINEN, A., JOKINEN, P. & KOSKINEN, K.** (2003) Ympäristö sosiologisena kysymyksenä. Teoksessa Kantola I., Koskinen, K. & Räsänen, P. (toim.) *Sosiologisia karttalehtiä* 289–299. Vastapaino, Tampere.
- MASSA, I.** (2018) Ympäristötutkija rivien välissä. Ilmo Massa muistelee. <https://www.yhys.net/ymparistotutkija-rivien-valissa-ilmo-massa-muistelee/> [viitattu 10.3.2024, mukana myös tässä teoksessa]
- MASSA, I. & SAIRINEN, R.** (1991) *Ympäristökysymys: ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*. Gaudeamus, Helsinki.
- MOL, A. & SONNENFELD, D.** (2000) Ecological modernization around the world: an introduction. Teoksessa Mol, A. & Sonnenfeld, D. (toim.) *Ecological Modernisation Around the World: Perspectives and Critical Debates* 3–14. Frank Cass, London.
- NORO, A.** (2000) Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajiyyppinä. *Sociologia* 37, 321–329.
- PELLOW, D., SCHNAIBERG, A. & WEINBERG, A.** (2000) Putting the ecological modernisation thesis to test: the promises and performances of urban recycling. Teoksessa Mol, A. & Sonnenfeld, D. (toim.) *Ecological Modernisation Around the World: Perspectives and Critical Debates* 109–137. Frank Cass, London.
- SCHNAIBERG, A.** (1980) *The Environment. From Surplus to Scarcity*. Oxford University Press, New York.
- VALKONEN, J. & LITMANEN, T.** (2016) Esipuhe toiseen painokseen. Teoksessa Valkonen, J. (toim.) *Ympäristösosiologia i-xix*. SoPhi 129, Jyväskylän yliopisto.
- VIINIKAINEN, T. (TOIM.)** (1997) *Yhteiskuntatieteellinen ympäristötutkimus Suomessa. Katsaus tutkimusaloihin ja kirjallisuuteen*. Suomen ympäristö 99. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/items/d29f5235-8c20-4f54-8a49-6fd0623a4fd>
- WILENIUS, M.** (1996) Yhteiskuntatieteellisestä ympäristötutkimuksesta Suomessa. *Sociologia* 33, 265–269.